

Исти језик, а не разумију се

Још у вријеме учитеља Мишне, дакле у првом и другом вијеку нове ере, говорни језик у земљи Израела био је арамејски. Хебрејски су знали говорити само они ученији, док је већина простог народа (захваљујући, између осталог, и сличности између класичног хебрејског и говорног арамејског) посједовала пасивно познавање хебрејског, довољно за сналажење у свetim текстовима и разумијевање истих, као и за учешће у синагогалној литургији (која је, и онда као и данас, била махом на хебрејском, који се управо због тога и зове *лешон аКодеш*, језик Светиње, односно језик Храма, то јест ритуала).

По пропасти Другог (Господњег и народног, народног и Господњег) Дома, 69. године нове ере, а посебно послије низа у крви угушених јудејских устанака против варварских римских завојевача, постаде неизмјерно тешко учити и одржавати *Тору* у Земљи Израела. Како је сунце науке у Израелу полако залазило, тако се, полако али сигурно, дизало сунце Вавилона; новог центра јеврејског живота и учења, у коме су се потомцима изгнанника из времена разорења Првог Дома, сада придружиле и другодомашке избјеглице.

И у Вавилону, као и у Израелу, говорни језик био је арамејски. Међутим, док се у Вавилону говорило источним дијалектом овог језика, дотле се у Израелу говорила његова западна варијанта. Како је миграција у оба правца била честа (многи су, трбухом за крухом, одлазили из Израела у мирни и просперитетни Вавилон, док су други, вођени идеалима, напуштали Вавилон хрлећи Земљи Израела) често се дешавало да јудејске придошлице у Вавилону, „захваљујући” погрешном разумијевању локалног дијалекта, буду доведене у смијешну ситуацију. Исто се дешавало и вавилонским повратницима у Јудеју.

Вавилонски Талмуд (трактат *Негарим*, лист 66, страна 6) биљежи причу о Јеврејину који се из Вавилона вратио у Земљу Отаца, гдје се оженио и засновао домаћинство с једном локалном Јеврејком.

Једног дана, прије но што ће кренути на посао, он каза жени да му скуха двије *шалафе* (кравље ноге). Но, како се у израелском дијалекту арамејског уобичајило гутање грленог слова 'х', чиме се изгубила свака разлика између ријечи *шалафе* (кравље ноге) и *шалафхе* (лећа), овај дијалекат је за означавање крављих ногу пронашао другу ријеч, док је ријеч *шалафе* добила само једно значење: лећа. Тако, жена оног повратника (истина помало зачуђена мужевљевим прохтјевима) скуха два зрна леће, па са њима као и са немалом знатижељом то вече дочека мужа.

Овај, опет, када се вративши с посла затекао жену како га чека с вечером од два кухана зрна леће, не само да није схватио да су поручене кравље ноге у ријечнику његове жене значиле лећу, него му никако није било јасно зашто ова чудна жена којом се оженио (ако већ штеди на месу) макар лећу није у стању направити у некој нормалној количини.

Сутрадан, кренувши на посао, он, алудирајући на синоћњу обилну вечеру, наложи жени да за вечерас припреми мјеру леће. У Вавиолону ријеч мјера могла је означавати конкретну количину, једнако као што је могла значити много или пуно (попут нашег 'милион пута сам ти рекао'). Како је у Израелу ријеч имала само редовно значење, тако она јадна жена, увиђајући и сама да се удала за чудака без осјећаја за мјеру, поче кухати и кухати и кухати – док до вечери не скуха читаву мјеру леће.

Те вечери муж увидје да се оженио каприциозном женом која је намјерно извртала сваки његов налог. Није му требало много да „схвати” како су радње његове жене биле циљане и намјерне. У својој уобразиљи он поче оптуживати жену да је одлучила да га наведе да на раставу, и то на такав начин који би њега обавезивао јој исплати све обавезе преузете брачним уговором. Наиме, ако муж жену отјера из бијеса или каприца, дужан је платити јој износ за издржавање предвиђен брачним уговором. Истовремено, ако би жена одбила да врши своје

уговором преузете обавезе, муж је могао захтијевати раставу без обавезе плаћања износа за издржавање.

Нашем јунаку постаде јасно да је жена намјерно извршавала обрнут смисао његових ријечи, како би сутра на суду могла тврдити да је све у свему само слушала његове налоге – а да их је он намјерно формулисао двозначно како би увијек могао тврдити да је имао на уму супротно од оног што је она већ урадила.

Док у Вавилону оног времена оваква увидурма није била немогућа, приписати једноставној Израелки тако промишљено понашање никако није могло одговарати истини.

Било како било, неколико дана по овој одлуци муж се ужели лубенице па, крећући на посао, наложи жени да купи двије лубенице. Но, као за ђавола, од свих могућих ријечи којима је могао назвати лубенице (у арамејском има бар пет израза којим се означава ово поврће), он се одлучи управо на израз *бусине* којим су се у Израелу првенствено означавале свијеће (тачније, керамичке посуде у које се стављало уље и фитиљ) које су обликом подсећале на лубеницу. Када се у рано послеподне вратио кући ношен жељом да напоран љетни дан заслади хладном лубеницом, и када увидје да га је жена опет изиграла – он јој повишеним гласом нареди да свијеће које је купила раздије *ал реша дебада* – „вратима о главу” (у вавилонском арамејском тако се називао високи камени праг типичан за вавилонске куће).

Како у Земљи Израела таквих прагова уопште није било, јадна жена ријеч *баба* схвати као властито име те се, понијевши у рукама свијеће, упути право у зборницу врховног суда. Чуvari суда који су стајали пред вратима скромне дворане у којој је засједао високи рабински суд, видјевши жену са свијећама у рукама закључише да дотична сигурно има неко правно питање које се тиче прописа о паљењу суботњих свијећа те је, ништа је и не питајући, пропустише. Жена, видно узбуђена и добро препаднута, с врата баца једну, а потом и другу свијећу у правцу главе председавајућег *Санхедрина*, риби Бабе бен Буте. Просторијом завлада тишина. Баба, како су риби Бабу бен Буту (познатог по изузетној скромности) од миља скраћено звали у цијелом Израелу, мирно обриса уље с косе, па упита већ видно уплашену жену: *Којим добром добра жено?*

На шта она одговори: *Нишџе ме не ѝишџај, учишџељу, џако ми је рекао муж.*

Из њеног приповједања риђи Баба бен Бута (који је дијалектским разликама владао много боље од једноставне жене и њеног мужа) увидје кроз какве су неспоразуме прошли ови супружници због разлика у дијалектима којима су се служили. Похваливши пред присутнима женину спремност да послуша мужа чак и кад није разумјела његове разлоге, он је благослови овим ријечима: *Радила си оно шџо џи је рекао муж – нека ди џи Свемођи дао два сина као шџо сам ја.*

Када су мужу, сутрадан, испричали шта је његова жена учинила њега ради, и како је на то реаговао сам предсједник Врховног суда, он коначно схвати да су мјерила Земље Израела другачија од оних с којима је дошао из Рацијања.

Чо'ек снује, ал' Бог одлучује

Било је то давно, у вријеме кад је могућност бављења мудрошћу била луксуз и када се држало да је богатима лакше да буду мудри, а мудрима да буду богати. Управо због тога, сматрало се непристојним да неко ко је богат не уложи напор, новац и вријеме и у властито образовање, што је тјерало новопечене богаташе да се такмиче и на пољу духа. Ипак, што би оно рекао народ: *Ни Шабайиа дез њейика, ни њравила дез изузейика*. Десило би се, ту и тамо, да неки богаташ буде неизмјерно сиромашан духом; као што би се десило и да неки пуки сиромашак одскочи духом и знањем.

Прича о хам-риби Аврааму Авен-Езри представља један такав, крајње необичан изузетак. У његовом случају, међутим, није се радило о одјучерашњем богаташу који је остао сиромашан духом, а још мање о сирوماху који је постао мудар. Риби Авраам је припадао старој, познатој и имућној породици Авен-Езра која је Јеврејству Сефарада дала многе вође, мудраце, књижевнике и судије. Својом ученошћу бацио је у засјенак оне који су му претходили, док је онима који му посљедују оставио у наслијеђе сад већ много захтјевније норме. Но, да се ми вратимо на народ, тетке и изузетке. Што је риби Авраам бивао мудрији, то је постајао сиромашнији. На концу, његово сиромаштво, као и његова мудрост, постало је легендарно; и то у тој мјери да се у Андалузији, прво међу Јеврејима, а потом и међу слѣдбеницима других закона, за описивање сиромаша који је остао и без црног под ноктима увријежио израз: *с'изо комо ел г'Авен-Езра*, учинио се као Авен-Езра. Наравно, Јеврејство Андалузије није било претјерано поносно на чињеницу да један од његових најистакнутијих синова живи од данас до сутра, имајући само оно што је већ појео. Спрва су му нудили

мјесто дајана, но он је од суда бјежао како и приличи ономе ко је свјестан Судије свих судија. Послије су му нудили мјесто учитеља, али он није био спреман да се издржава подучавањем Торе, држећи се талмудског *יושיׁו קׁוּיׁו יו יׁו ירׁוּדׁו* концепта, по коме оно што је цаба добијено, као рецимо Тора коју је Господ Бог Израелу дао бесплатно (надамо се не и цаба), може бити продато само по исте паре, дакле *за ן*. Талмуд још вели да онај који ужива плодове Торе на овом свијету скрнави Божје име и губи свој удио у свијету који долази, а Авен-Езра је Талмуд доживљавао озбиљно. Виђенији Јевреји су хтјели да му бар дотуре који динар, али нису знали како да спроведу свој наум. На концу конца, он ипак није био *неки יׁאמו* сиромашак, него један Авен-Езра. Неки мало предузимљивији општинари једном згодом надођоше на идеју да на путу за синагогу у којој је сваког јутра, у праскозорје, Авен-Езра молио у мињану, на видно мјесто поставе кесу с дукатима, не би ли хахам помислио да се ради о изгубљеном новцу. Тад би га, рачунали су, не знајући да се ради о садаки, још и узео; чиме би проблем био ријешен, а његова част сачувана.

Речено – учињено. Сутрадан, баш у тренутку у коме је ту да требало да наступи риби Авраам, они буенос Ђићос, добри Јевреји, поставише „поклон” насред цаде, сакривши се у прикрајак да осејире на шта ће изаћи цијело предузеће. Но, *не лези враже! Чо’ек снује, ал’ Бої одлучује!* Авен-Езра, који се тог јутра задржао у кући мало дуже но што је мислио, убрзаним кораком крену на молитву. Како је каснио, мрак је већ уступао мјесто сунчевим зракама те хахам, на пола пута до синагоге, уочи сунце које се већ рађало, обасјавајући љепоту Божјег свијета и позлаћујући цијелу околину. У том часу риби Авраама жацну спознаја да су свакодневне природне појаве које доживљавамо као нешто најобичније и најуобичајеније заправо највеће могуће чудо. Погледавши сунце као да га види први пута у животу, поче у себи писати похвалу *Ономе који само каза ријеч, и би свјејло*. Постићен властитим *здраво за יׁוׁיׁו* приступом према божанском, он одједанпут увидје и да би сва та љепота човјеку била недоступна да га добри Бог није обдарио чулом вида, те стога препјева речени стих у хвалу *Ономе који само каза ријеч, и би свјејло у зјеници ока*. Задављен том богоугодном

мишљу, управо у тренутку када је требало да набаса на кесу с дукатима, Авен-Езра ријеши да, привременим ускраћивењем свјетла своје оку, сагледа сву чудесност вида; одлучно зажмирије, наставивши да ступа ка храму несигурним кораком добровољног слијепца.

Скривени посматрачи, који нису могли знати шта се дешава у хахамовој глави, не разумјеше ама баш ништа. Одбијање мјеста судије није било нешто нечувено. Многи су се богобојазни уздржавали од суђења, да им се не би судило. Одбијање противнакнаде за подучавање Торе било је златно правило сефардског јудаизма, па се ни на тај став Авен-Езри перка није могла одбити. Чак је и одбијање поклона било разумљиво у случају једног поноситог андалузијског адива. Али не покупити дукате са улице, и то у свом његовом сиромаштву, било је не само потпуно неразумљиво него је звучало и потпуно неразумно. Убрзо се по цијелој Ђудерији, по цијелој јеврејској четврти, рашири глас о његовом богоугодништву. Многи га почеше држати тајним праведником, једном од оних тридесет и шест Божјих пријатеља на чијим плећима, по учењу јеврејских мистика, почива свијет.

Прича о поносном (или смјерном; зависи шта је онај који је причу преносио сматрао врлином и у којој мјери му је риби Авраам био драг) Авен-Езри, који у свом свом сиромаштву није купио са улице кесу са дукатима стално је изнова инспирисала многе међу Авен-Езриним сународњацима, изазивајући стално нова нагађања. Један од његових пријатеља (за кога се не може рећи да није имао удјела у идеји о „постављању поклона“) одлучи да издалека упита самог риби Авраама зашто је неки дан ишао у храм градећи се слијепцем. Риби Аврааму, наравно, није било јасно откуд је његов пријатељ могао да дозна за цијелу ту догодовштину. Ријеч по ријеч, овај му откри да га је видјео како хода као слијепец док је, заједно са другим првацима, стајао у прикрајку чекајући да Авен-Езра наиђе на „поклон“. Ово је хахаму било довољно да увиди да је његово сиромаштво постало терет његовој браћи у закону, те одлучи да напусти град у којем је живио, тражећи мира негдје другдје.

Тако се Авраам Авен-Езра упутио у Толедо, све у нади да ће у великом граду мање бости очи. У „шпанском Сарајеву“

(не видим што би Сарајево стално било босанско-херцеговачки Толедо) тада је живио и највећи пјесник Ал-Андалуза, мистик шијитске провенијенције – риби Јеуда аЛевии, који је уз велико богатство и прелијепу кћер имао и чангризаву жену (јер ко је још саставио три добра?), којој се ниједан од многобројних просаца који су тражили руку њихове кћери, није допадао. Једни су за њу били сиромашни, други неизобразени, а трећи нико и ништа. Неки су били и све то троје одједанпут, у зависности од тога колико се рубиса тог дана осјећала увријеђеном дрскошћу недостојних просаца. Једног дана, када је *сињора де Леви*, по ко зна који пут одбила нове просце, налазећи свакоме мане (један јој се учинио висок попут копља, други бистар попут муља, а трећи здепаст попут дурета) риби Јеуда увидје да ће му, поради нескромне жене, кћер (ни крива ни дужна) остати *усићелица*. У бијесу, који Левитима није био стран, он се зарече жени да ће кћер дати првome који тога дана крочи у храм, био ко био. Жена, која је знала да јој је муж човек од ријечи, схвати да ће срећу њене кћери умјесто брижне мајке одлучити пуки случај, па се здушно даде у плач и кукњаву. Риби Јеуда, нагао какав је био, не задржа се на завјету који је изрекао пред женом, него и у синагоги, с врата, објави да му се кћи удаје. Како је питање удаје младе љепотице било предмет свакодневних нагађања цјелокупног општинства, присутни га одмах обасуше питањима, па кад им хахам објасни како је наумио одабрати зета, замукоше, и сами свјесни трагичне величине момента.

Но, *чо'ек снује, ал' Бој одлучује*. Добри Бог хтједе да управо у том моменту у велику толеданску синагогу ступи главом и брадом хам риби Авраам Авен-Езра.

Угледавши прашњавог намјерника у похабаном одијелу, риби Јеуда се, на тренутак, покаја због брзоплетости властитог завјета, али се убрзо утјешу мишљу да богатство није најважније – него ученост и смјерност. Стога приступи незнанцу са свезком Талмуда отвореним на мјесту тешком за разумијевање и упита га (не би ли провјерио његову ученост) да ли би можда могао да му објасни значење талмудске расправе. Но, скромни Авен-Езра, који је већ био стигао да се препадне да ће га сада и Јевреји Толедана спападати понудама да се прихвати

ове или оне почести, одлучи да глуми неугог, те на питање одговори учтивим: *Сажалевам случај, али ја не умијем да чиијам.*

Риби Јеуди као да се небо сручило на главу. Зета сиромаша би још некако и прогутао, али и сиромаша и незналицу? Везан завјетом, ипак, немаде друге него да покуша да се утјешу мишљу да је пред Богом најважнија чистота срца, и да је могуће да је овај Јеврејин ког му је Бог послао за зета особа чиста срца, а мудрости ће га већ подучити он: риби Јеуда. Стога му рече: *Јеврејин који не умије да чиија? Харам, харам. Ево ја сам сиреман да ти подучим.*

Сједоше, и риби Јеуда поче да показује слова риби Аврааму:

- *Ово је алеф.*
- Алеф – понови риби Авраам.
- *Ово је беи.*
- *Беи* – потврди риби Авраам.
- *Ово је имел.*
- *Гимел* – понови ученик.
- *Добро, 'ајде сад ти сам. Како се зове њрво слово?*
- Гет – одговори спремно риби Авраам, који се очигледно већ добро забављао.
- *Не, иеи је нешио друо, ти си хиио рећи беи, шиио је име друої слова, али ја сам ти иишао како се зове њрво?*
- Ја заборавио – одговори риби Авраам, сада већ у потпуности уживљен у своју нову улогу.

Увидјевши да му с неба нису послали зета, него казну за његову брзоплетост, риби Јеуда се веома ражалости но, немајући куд (тад је ријеч била ријеч), одлучи да подучи „суђеника” своје несретне кћери макар основним молитвама и благословима, а послуре како им да добри Бог.

Тако је риби Јеуда прогањао риби Авраама из дана у дан, покушавајући да га подучи основама Торе. Риби Јеуда би објашњавао, а риби Авраам мијешао и извртао. Једно поподне, уочи Јом аКипурима, риби Јеуда, по свом обичају, поче писати пијут посвећен светом дану. Прве четири строфе, од којих је свака почињала по једним словом његовог петословног имена, готово му се излише из пера, саме од себе, али пета (а акростих

који даје његово име обавезивао је на пету строфу, јер у противном би било више него очигледно да је од пете строфе одустао због недостатка инспирације) му никако није полазила за руком. Пробавао је овако и онако, али *кад не иде – не иде*. Изнервиран, изгуби наду, и упути се кући на вечеру уочи поста. Како овај изађе, риби Авраам се створи виш' његовог писања. Узе *йијуи*, прочита га, и у трену, без веће муке, додаде строфу која је недостајала. Касније, мало уочи вечерње молитве, када се риби Јеуда вратио у храм, имао је шта да види. На пештахти пред његовим миндером, стајао је *йијуи* са завршеном, а могло би се рећи и савршеном петом строфом, која не само да се уклапала у остатак пјесме римом и метриком него и идејом и поруком, и стајала им је као саливена. Запрепаштен, риби Јеуда се поче распитивати ко је дирао његове хартије. Одговорише му: *нико, ко ће, само је онај йвој можгазетй нешйю йрейурао около*. Риби Јеуда приступи лажном адраповцу и сав озарен га прекори ријечима:

- *Ти си риби Авраам Авен-Езра, зар не?*
- *Како си знао?* – упита постиђени риби Авраам.
- *Лако* - одговори риби Јеуда. *Осим мене, у цијелом ијелцайом Андалузу има само један човјек који овако влада йајном йјесме – риби Авраам Авен-Езра.*

И тако се риби Авраам оженио кћерком риби Јеуде, на општу срећу и задовољство.

Златан топуз пара вриједи

Био једном један цар; врло mudar, врло моћан и врло богат, који је владао царством толико великим да је требало сто година да би се дошло с једног његовог краја на други. У једном тако великом царству морало је бити злочинаца, харамија и лопова, али добри цар не хтједе да се помири с чињеницом да и у најбољим царствима на свијету увијек постоје појединци великих жеља а мале склоности ка раду, који посижу за туђим, па одлучи да учини све како би из његовог царства посве нестало преступника. Но, донијети одлуку било је једно, а спровести је, нешто сасвим друго. Уосталом, како уопште да човјек, макар био и цар, открије све безаконике, окупи их и похвата? Након дугог размишљања цару паде на ум да би, умјесто да их тражи једног по једног, најбоље било када би се сви безаконици појавили у царској палати, сами од себе и ђутуре. Један од царских везира предложи сљедеће рјешење:

– Сви знамо да се лойови одликују двјема стварима: лажју и жељом за бојайсјивом без рада. Сјоја сам мишљења да је најбоље да цар йројласи йтакмичење у лајању, с врло високом наїрадом за оноја ко би усјио срочийи йричу која никако, ама баш никако, не може бији истийнија. Истйовремено они чија йрича би се мојла йројшумачийи као истийнија, нека буду смакнути збој досађивања цару.

Цару се предлог веома допаде, те он нареди да се по свом његовом царству прогласи да се тог и тог дана на двору одржава опште надметање у лагању, те да ће побједник који исприча потпуно неодрживу причу бити награђен златним топузом, док ће они чија прича би се могла протумачити као истинита – бити смакнути.

Чувши царски проглас, сви се нерадници, дангубе, крадљивци и други безаконици царства обрадоваше великом радошћу. Ево прилике да човјек без велике муке постане богат. Ако умије лагати, петљати и измишљати као ја – мислили су сваки за себе, хрупехи ка двору; не знајући, јадни, да је цар поставио крај себе једног старца коме је заповједио да како ко од лопова исприча своју причу, одмах, почне одобравати говорећи: „*џаачно, џаачно, џаако је уисџину било; ја се сјећам...*”

И тако сви безаконици дођоше цару на ноге сами од себе. Улазили су у палату један по један да из ње никад не изађу јер старац, по царском налогу, једнако одобраваше говорећи: „*Да, да, уисџину је џаако било...*” или „*Јесџе сјећам се, џо се десило...*” – а цар наређиваше да безаконике смакну једног по једног.

У оном царству живљаше један сиромашни Јеврејин коме се, ради велике муке у којој је живјела његова породица, није више миљило живјети. То, наравно, не значи да се речени, *лонђи ди музоџирус, џлуво и далеко било*, Јеврејин одао лагању или крађи – напротив. Радило се о поштенном човјеку који се бојао Бога и који је држао Његове заповједи. Кад овај сиромаш чу царски проглас обрадова се веома, па се и сам упути двору размишљајући у себи овако: „*Дао Боџ џа нађем ријечи које ће се доџасџи цару и добијем џај злаџни џоџуз, дађу ћеркама мираз да коначно нађу своју сређу, седи и жени куйиђу мало имање, а осџало ћу џодјелиџи сирџињи, јер ваља мислиџи и на свијеђи који долази.*”

Кад је дошао ред на њега, он ступи пред цара и поче казивати своју причу која, будући да се није радило о лажову од заната, није звучала нимало невјероватно, али није узалуд писано: *’Човјек сџрема срце, али је од Госџода џиџа ће језик џовориџи’* (Приче Соломонове 16:1). Добри Бог коме је сиромаш читавог свог живота служио у чистоти срца, стави му у уста чудновату досјетку која изненади све присутне, а највише самог сиромашка:

– *Царе, царе, џосџодаре, као џиџо џи је добро џознаџо мој џокојни оџац, нека му се Боџ смилује, и џивој џокојни оџац, нека му душа џочива у миру, били су врло врло блиски џри-*

јашељи. Елем, мој оџац је дио неизмјерно боџаџи – док је џвој оџац дио сиромашнији од мене данас. Једној дана џвој оџац, сиромаш, дође код мој оца, боџаџаша, с молбом да му овај џозајми мало џара. Боџаџом какав је дио, мом се оцу не учини џреџјераним да му џосуди кола џуна дукаџа... Оџац је џрошло мноџо времена, ми смо осиромашили а ви сџе се уздиџли, џа сам мислио, ако је све овако као шџо ја велим, да ми лијеџо враџиши дуџ. А ако ли није, да ми даш наџраду џа да ја идем.

Двораном завлада тишина, све очи дџеху уперене ка цару у очекивању његовог одговора. Послије краћег размишљања, мудри цар поче овако одговарати Јеврејину: „Сине Боџа Живоџа! Исџину си рекао. Вас Библија, у коју и ми вџерујемо, назива синовима Божџим, дџецом Божџом. У џоређењу са џаквим моћним Оцем, мој оџац који не дџеше неџо цар од крви и мяса уисџину и није неџо сиромашак као џи. А шџо рече да је џвој Оџац џосудио мом оцу кола дукаџа – и џо је џачно, јер све шџо имамо на овом свијеџу џосуђено је од Боџа...”

Испрва изненађен префињеношћу властите приче, а сада запрепаштен царевим тумачењем које је „показивало” истиност његових ријечи, добри Јеврејин поче страховати од цареве коначне пресуде... Цар је, међутим, већ одавно увидио да пред њим стоји стварни сиромаш – а не лопов и пробисвијет па, не хтијући гријеха на душу, а и расположен ради општег успјеха његова наума, пресуди овако:

– „А шџо рече да си дошао да џи дамо наџраџ оно шџо је џвој Оџац џосудио мом – кола дукаџа, враџићу џи џошџено. А будући да у џвојој једносџавносџи ниси моџао ни џреџџосџавиџи да је све било овако како џи рекох, неџо си уисџину вџеровао да се ради о измишљеној џричи, даћу џи и злаџни џоџуз.”

То рекавши, цар се диже и достојанствено напусти дворану, испраћен погледима дворана који се нескривено дивљаху његовој мудрости и племенитости, док сиромашни Јеврејин захваљиваше Цару свих Царева и господару свих обрата, који чини чуда онима који га се боје и заповијести Његове држе.

**Како молитва, садака и добро срце
продужавају живот, спашавају од казне
и доносе награду**

Веле да је једном (а камо среће да је то стварно било само једном) био некакав везир који Јевреје није могао оком видјети. Посебно му је боло очи што је султанов лични лекар био Јеврејин. Сваки пут кад би тај везир изњедрио какав нови наум како да науди Јеврејима, таман кад би успио да приволи султана да одобри његов наум, увијек би се умијешао речени лекар који би султану доказао да ни правда ни добробит државе не захтијевају мјере које је предлагао везир, те би исте биле укинуте, а везир укорен. Старог лекара, који се прилично тешко кретао, на двор је увијек доводио јединац син, који би, никада не знајући колико ће очева посјета двору да потраје тај пут, оца обично чекао у врту, занесено климајући главом у ритму читања над неком књигом. Тако га уочи и злооки везир, па одлучи да упропасти оца тако што би смакао сина.

Из дана у дан везир је размишљао како да свој наум спроведе у дјело. Остали лични непријатељи, као и остатак јеврејства царства за њега као да су престали да постоје. Сада му је једини циљ био је да смакне младића, не би ли тако срозао у гроб мрског султановог савјетника. Показало се да наум неће бити лак за спровођење, из једноставног разлога што младић готово никада није напуштао родитељски дом, осим кад би оца пратио на двор или у синагогу.

Једном приликом кад је стари лекар опет журно позван на двор због погоршаног стања султаније мајке, везиру се учини да је куцнуо тренутак обрачуна. Било му је јасно да ће лекарова посјета потрајати довољно дуго да лаковјерног и неискусног

младића намами у ступицу. Царском пекару, личном пријатељу који је често обављао за њега прљаве послове, он посла следећу поруку: *Разјори њећ и њобрини се да будеш сам. За сати времена сџићи ће ти један младић у угледном одјелу и џражиће ти реш њечен сомун, фишек затара и чонџиру маслиновој уља. Баџи ња у ужарену њећ, и не казуј нишџа ником, ни ријеч.* Након што је повјерљивим каналом послао речену поруку, он се упуту ка врту у коме је сједио младић и рече му да му је отац заповједио да из истих стопа оде к царском пекару и донесе реш печен сомун, фишек затара и чонџиру маслиновог уља. Младић, који је баш као и везир, знао да би оцу то често била једина храна на двору јер се држао прописа кашерута, ништа не посумња, него се из оних стопа упуту ка царском екмекџији. Да би стигао до пекаре, морао је изаћи на дворску капију, прећи улицу и ући у чаршију. У та три трена колико се затекао на улици пресрете га један Јеврејин који је истрчао из оближње синагоге тражећи десетог за миџан. Младић одби да се придружи јавној молитви, под изликом да је спријечен очинском заповјеђу, али га старац простријели погледом који као да је говорио *и над оцем има оџаџи*, те се младић повинова старчевој харизми, надајући се да се његово закашњење неће превише примијетити. Но, *к'о за џавола*, молитва се отеже, те умјесто предвиђених десетак минута потраја добрих пола сата. Како за све то вријеме ниједан нови молитељ није промолио носа у синагогу, младић мораде остати присутан све вријеме, е да не би својим одласком развргнуо миџан.

Везир, посве сигуран да је његова заповијед већ увелико извршена, а не могавши дочекати да му добри гласи сами дођу на ноге, не буди му захмет, но се лично и персонално упуту у царску пекару. Испрва се зачуди кад видје да главни пекар није у пекари, те упита јединог присутног радника шта је било са поруџбином сомун са затаром и маслиновим уљем. Радник, коме је главни пекар (који се мудро повукао не желећи лично прљати руке крвљу угледно обученог младића, а не желећи ни пропустити прилику да испуни везиреву наредбу) заповједио да оног ко затражи у царско име такав и такав сомун с тим и тим баџи у ужарену пећ, одмјери везира од главе до пете, па кад видје његово угледно одијело схвати да не може бити

грешке - пред њим је стајао човјек чију је смрт везир наручио од мајстора. Предузимљив какав је био, а све замишљајући масну везиреву награду коју ће главни пекар хтио - не хтио морати да подијели с њим, одалама везира пекарском лопатом и угура га у разгорјелу фуруну *док си рекао: шѝа би*. Није он ни завршио са везиром, а у то у царску пекару нахрупи задихани младић, тражећи да му хитно, по царском налогу, дадну препечен сомун са затаром и маслиновим уљем. Радник испрва помисли да је можда везир имао на уму да се на исти начин ратосиља двају непријатеља у исти дан али, не хтјевши да претјераном ревношћу изазива судбину, уручи младићу што је и тражио, и пусти га да оде, мислећи да га везир увијек може поново послати ако се испостави да је и овога требало отпремити на бољи свијет.

Младић се врати у двор управо у тренутку кад му је отац излазио из султанијиних одаја. Без ријечи му пружи врућ сомун који је носио, очекујући грдњу због кашњења. Оцу баш и није било јасно како је син могао знати шта му се у том тренутку највише јело, али га не упита ништа, јер је већ одавно сумњао да му је син претјераним учењем отклонио препреку која већину људи дијели од моћи запретаних у сваком од нас.

И тако се све завршило сретно, изузимајући везира ког је снашло оно што је и заслужио, а због чијег су изненадног и ничим објашњивог нестанка искрено жалили једино царски пекар и његов помоћник.

Сваки пут кад чујем ову причу, а чуо сам је много пута, запитам се: – А ко је онда нама пренио шта се с везиром десило?

Прије неколико недеља имао сам прилику да поново чујем ову причу из уста старијег јерусалимског Сефарда, врсног познаваоца сефардске народне приче, па искористих прилику да му поставим питање које ме је мучило с мјене на уштап.

– *Елијау аНави* – одговори старац 'к'о из топа', алудирајући на пророка Илију, за кога народ вјерује да, будући да никад није умро, и дан-данас обилази свијет и помаже оне који то одржавањем Божјих заповјести и заслужују. – *Зар ниси укойч'о да је онај сѝарац који је младића увраѝио на молиѝиву био Елијау аНави? Е, ѝа он је касније свима исѝричао шѝа се десило.*

Задивљен, како његовим истовременим одговором тако и властитом неспособношћу да сам увидим тако једноставну чињеницу, хтједох да га приупитам још нешто, али ме старац прекиде ријечима: – *То је истио као кад је она шрудница шредала умријети на йороду, йоради тријехова које је сиила изтријешити у све йреиходне дане живоџа, џа џо чуо Елијау аНави, џа се сажали на њу и йохиџа да йред Небом докаже да ни она није џако лоша да не заслужије још једну йрилику. Шџа ће и како ће, ил дуену ди муесџру нави, добри наши йророк, он јој залуџа на авлијска враџа. Она, све онако у девешом мјесецу шрудноће, екеџе-клеџеџе, екеџе-клеџеџе, сиће низ басамаке и ойвори му, а он јој рече да је сиромак и да му шреда који динар да џдјеџод шџа йрезалоџаји. Она се, јадна, све ойхукујуџи, усџе уз басамаке, уз који динар из кућне хазне и екеџе клеџеџе, екеџе клеџеџе, доносе му на кайџу. Онда се йророк йреодуче у друџоџ йросџака који јој ойеџ залуџа на кайџу и заиска мрвен одијела, јер је већ йрозедао а зима је џек ойџрила зуба. Она, јадна, ойеџ уз басамаке, низ басамаке; џе му донесе изношено мужевљеве хаљине. Ту се йророк йреобраџи и шреџи йуџи, џе јој ойеџ закуца на враџа, овај йуџи к'о жедан йуџник намјерник, а она, йраведница, ни да се насекира ни да заџалами, неџо екеџе-клеџеџе, екеџе-клеџеџе, уз басамаке, низ басамаке, и донесе му маџџрафу шербеџа за йоџиџи' и још му џуџину и флашу, за йонијеџи'. Видјеџе на небу онолику њезину самойреџорносџи, џа јој йреџориџе оне тријехове.*

– Блаџо – рекох – њима у онај вакати кад су се йророџи захмеџили да џуде враџају на йрави йуџи.

– Не ди' се ја никад кладио – рече ми старац мртво озбиљно – да йрви сиромак који џи суџра дође на враџа није баџи Елијау аНави, који је доџао да џе домешањем заслуџа сџаси од већ досуђене казне.

И што јест јест – 'ајд знај.